

บทที่ 1

บทนำ

สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนตกอยู่ในสภาวะของสังคมการเมือง การใช้ชีวิตอยู่ของมนุษย์จะต้องใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้สังคมการเมือง มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ร่วมกันในการดำรงชีวิตและใช้ชีวิตที่สงบสุข ได้รับการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ทุกคน โดยมีรัฐเป็นผู้ควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยในสังคม

ในสังคมการเมืองปัจจุบัน ประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและมีการถกเถียงกันมาก ทั้งนี้ ก็เพราะการที่มนุษย์เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ภายใต้สังคมการเมือง ย่อมตกเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ ภายใต้อำนาจของผู้ปกครอง ก็เพื่อให้รัฐเป็นผู้คุ้มครองปกป้องสิทธิเสรีภาพ เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันอย่างสูงสุด แต่กระนั้นก็ตาม ขอบเขตความชัดเจนในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคมการเมือง สิทธิ (Right) คือ "อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคล ในอันที่จะทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน หรือบุคคลอื่น"¹ ส่วนคำว่า เสรีภาพ (Liberty) ได้แก่ "ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้ความครอบงำของผู้อื่น"² หรือ "ภาวะที่ปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง"³

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าในวิถีทางตามระบอบประชาธิปไตยทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพ แต่ไม่มีรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตย รัฐใดในโลกที่รับรองสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ให้แก่ราษฎรไว้อย่างไม่มีขีดจำกัด หรือปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ในกรณีเมื่อประโยชน์ในอันที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น หรือในอันที่จะดำรงรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ส่วนรวม หรือประโยชน์ของมหาชน องค์การต่างๆ ของรัฐยอมมีอำนาจที่จะบังคับให้ราษฎรแต่ละคนกระทำการบางอย่าง หรือ

¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, สิงหาคม 2538, หน้า 21-22.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22, 23.

³ เรื่องเดียวกัน.

ห้ามมิให้กระทำการบางอย่างได้เสมอ ซึ่งสังเกตได้ว่าประโยชน์มหาชนนี้ มิใช่ผลรวมของความปรารถนา และความต้องการของราษฎรแต่ละคนเสมอไป ประโยชน์บางประการของราษฎรบางคน ก็เป็นปฏิปักษ์ประโยชน์ของส่วนรวมและอาจกระทำการกระทบกระเทือนต่อประโยชน์ของมหาชนได้ ซึ่งรัฐบาลอาจกำหนดนโยบาย หรือกฎหมาย อันมีแนวความคิดเรื่องประโยชน์มหาชน ผิดพลาดไป⁴

นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ปกครองตามระบอบประชาธิปไตย มาจนถึงปัจจุบันซึ่งโลกได้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากบทบาทขององค์การสหประชาชาติ ในการส่งเสริมและดูแลให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ดังนั้น ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องพร้อมที่จะรับเอาหลักการของระบอบประชาธิปไตยมาใช้ให้เกิดผลจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยทั่วไปตลอดจนผู้ต้องหาเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ซึ่งเท่าที่ผ่านมา ในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่ ในชั้นสอบสวนโดยพนักงานสอบสวน ในชั้นฟ้องร้องคดีโดยพนักงานอัยการ และในชั้นพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาหรือศาล ยังมีปัญหาการใช้หลักในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่ไม่สมดุลกัน กล่าวคือ ในชั้นศาลจะมีทนายความแก้ต่างให้ได้แม้เป็นผู้ยากไร้ ศาลก็จะตั้งทนายให้ และมีการพิจารณาคดีถึง 3 ศาล ได้แก่ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เท่ากับเป็นการใช้ดุลยพินิจพอสมควร ในชั้นอัยการมีการแบ่งเป็นหลายฝ่ายหลายกอง เพื่อรับผิดชอบในงานเฉพาะด้านที่ต้องอาศัยความชำนาญต่างกัน เช่น ฝ่ายคดีอาญา ฝ่ายคดีแพ่ง ฝ่ายคดีระหว่างประเทศ เป็นต้น และมีการเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวาง แต่ในชั้นสอบสวนนั้นยังไม่ได้มีการปรับปรุงองค์กรให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่คดีข้อพิพาทต่าง ๆ ส่วนใหญ่มักจะสามารรถสิ้นสุดในชั้นสอบสวนซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในกระบวนการยุติธรรมได้ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงองค์กรของตำรวจให้มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมและโปร่งใสมากขึ้น ให้สอดคล้องกับส่วนอื่น ๆ ในกระบวนการยุติธรรม

ในส่วนของผู้ต้องหา ซึ่งหมายความว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดนั้น แท้จริงแล้วยังต้องถือเป็นบุคคลทั่วไปว่ายังไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดจริงและถือเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาล แต่ปัจจุบันปรากฏว่า ผู้ต้องหายังไม่ได้รับการคุ้มครองในเรื่องสิทธิและเสรีภาพเท่าที่ควร เมื่อเทียบกับต่างประเทศ ที่เห็นได้ชัดเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการจับกุม ผู้ต้องหาสามารถร้องขอพบทนายความได้ทันทีโดยไม่ต้องรืบทราบข้อกล่าวหาจากเจ้าพนักงานตำรวจ และ

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ในการสอบสวน ผู้ต้องหาสามารถมีทนายความเพื่อช่วยเหลือตลอดระยะเวลาการสอบสวน จนถึงชั้นพิจารณาคดีของศาลได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการสอบสวน ซึ่งปราศจากการควบคุมจากองค์กรภายนอก เนื่องจากการสอบสวนผู้ต้องหา เป็นเรื่องระหว่างพนักงานสอบสวนและผู้ต้องหาเท่านั้น บุคคลภายนอก เช่น ทนายความ อัยการ หรือศาล ไม่มีบทบาทที่จะเข้าไปควบคุมดูแลเกี่ยวกับการสอบสวน ทั้งนี้ ต่างกับกฎหมายในประเทศอื่นที่เจริญแล้ว ซึ่งจะไม่ยอมให้การสอบสวนเป็นเรื่องลับเฉพาะระหว่างผู้สอบสวนและผู้ถูกสอบสวน

ปัจจุบัน การที่รัฐออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา โดยปราศจากการคำนึงถึงสภาพปัญหา ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน โดยมุ่งให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในลักษณะเป็นนามธรรมเท่านั้น มิได้คำนึงให้เกิดผลอย่างจริงจัง และในส่วนของกระบวนการสอบสวนนั้น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ยังไม่มีมาตรการที่เป็นรูปธรรมในเรื่องเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาแต่อย่างใด ปัญหาที่เกิดขึ้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา จึงล้วนมีสาเหตุมาจากข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานสอบสวน ซึ่งมีข้อจำกัดหลายประการในกระบวนการสอบสวน ทั้งในเรื่องระยะเวลา ซึ่งมีกฎหมายกำหนดไว้ งบประมาณต่าง ๆ ที่ไม่เพียงพอ ประกอบกับการไม่ได้รับความร่วมมือที่ดีจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความล่าช้าในการรวบรวมพยานหลักฐานในคดี และยังมีไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริงตามข้อกล่าวหา ซึ่งการที่ผู้ต้องหาต้องอยู่ในกระบวนการสอบสวนนานเท่าไร ก็เป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาอย่างมากเท่านั้น

ระบบราชการ ประกอบกับกฎหมายของประเทศไทยที่แตกต่างจากประเทศอื่น ทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน อาทิเช่น ในแง่ของเหตุผลในการจับกุมคนร้าย การรวบรวมพยานหลักฐาน ระบบการคุ้มครองพยานบุคคล ระบบการชี้ตัวผู้ต้องหายังเป็นแบบเปิดเผย และการที่มีสื่อมวลชนมาถ่ายรูปพยาน การเก็บข้อมูล การติดตามตัวผู้ต้องหา ตลอดจนข้อจำกัดต่าง ๆ ในการสอบสวนไม่ว่าในเรื่องของระยะเวลาในการสอบสวน ระยะเวลาและการควบคุมตัวผู้ต้องหา ตลอดจนการดำเนินการทั้งหลายอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องหา ยังมีความล่าช้าอยู่มากรวมทั้งในด้านเทคโนโลยีที่นำมาใช้เกี่ยวกับการสอบสวน จะสังเกตได้ว่า ยังมีการนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้งานน้อยมาก ส่งผลให้การสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐาน เกิดความบกพร่อง ขาดประสิทธิภาพ มีตัวอย่างจากคดีจำนวนมาก ที่การสอบสวนบกพร่อง เป็นเหตุให้ผู้ต้องหาต้องถูกฟ้องร้องดำเนินคดีโดยมิได้กระทำผิด แต่

ภายหลังศาลได้ยกฟ้อง ความจริงจึงปรากฏว่าผู้ต้องหามิได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด กรณีดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อตัวผู้ต้องหาโดยถูกกล่าวหาทั้ง ๆ ที่ไม่ได้กระทำความผิด อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพโดยตรง และไม่สามารถเรียกร้องคืนจากหน่วยงานใดได้

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า ในกระบวนการสอบสวนของประเทศไทย โดยเฉพาะชั้นพนักงานสอบสวน มีปัญหาหลายประการ ในเรื่องการสอบสวน ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา กล่าวคือ ยังไม่มีมาตรการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาเท่าที่ควร เนื่องจากเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนมากมายหลายประการ เช่น ในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน ยังไม่มีสวัสดิการเพียงพอต่อความต้องการ ส่วนมากต้องจัดหาซื้อเอง ด้วบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติงาน ขั้นตอนที่ซับซ้อนของกระบวนการสอบสวน ระยะเวลาที่จำกัดในการสอบสวน ตัวพนักงานสอบสวนเองขาดจิตสำนึก และมีความรู้ความสามารถไม่เพียงพอ ประชาชนยังด้อยการศึกษา ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของตนตามที่กฎหมายได้บัญญัติรับรองไว้ การไม่เข้าใจในหน้าที่ตามกฎหมายของตนที่พึงปฏิบัติ เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตาม พนักงานสอบสวนก็ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมายและระเบียบวิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่ ประกอบกับได้มีการแก้ไข และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ฉบับปัจจุบันออกมาแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญของประเทศ จึงจำเป็นจะต้องยกระดับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ที่เน้นหนักและให้ความสำคัญในสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

ฉะนั้น จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น จึงก่อให้เกิดแนวความคิดที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในกระบวนการสอบสวนซึ่งได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายว่ามีความเหมาะสมกับกระบวนการสอบสวนในปัจจุบันหรือไม่อย่างไร เพื่อเป็นข้อสังเกต หรือเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข นโยบายหรือกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในอนาคต ต่อไป

สมมุติฐานการศึกษาของงานวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ดังนี้

ขณะนี้ ผู้ต้องหายังไม่ได้รับความคุ้มครองในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย เท่าที่ควร เนื่องจากสาเหตุ ดังนี้

1. ปัญหา ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคในด้านการปฏิบัติงาน ชั้นพนักงานสอบสวน อันได้แก่
 - 1.1 ปัญหาข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคที่เกิดจากการขาดความพร้อมในด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ในการปฏิบัติงานสอบสวน ของพนักงานสอบสวน
 - 1.2 ปัญหาข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคที่เกิดจากการขาดความพร้อมในด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำเนินการทั้งหลายอื่นที่เกี่ยวข้อง ของพนักงานสอบสวน
 - 1.3 กระบวนการสอบสวนขาดประสิทธิภาพ
 - 1.4 ความรู้ความสามารถของพนักงานสอบสวน
 - 1.5 งบประมาณสนับสนุนจากทางราชการ
2. ปัญหาที่เกิดจากประชาชน
 - 2.1 ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของคนที่ได้รับตามกฎหมาย
 - 2.2 ขาดความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ตามกฎหมายของตน ที่พึงปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา ที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ในปัจจุบันที่มีอยู่ว่า มีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ อย่างไร
2. ศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน อันส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในกระบวนการสอบสวน
3. ศึกษาความเหมาะสมระหว่าง สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน กับสภาพปัญหา และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน ในกระบวนการสอบสวน
4. ศึกษาแนวทางแก้ไขปรับปรุง กฎหมาย หรือระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่มีอยู่ อันก่อให้เกิดปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างจริงจัง เป็นรูปธรรม

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในกระบวนการสอบสวน จำเป็นจะต้องมีการกำหนดกรอบในเรื่องของ "สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา" ให้ชัดเจน การศึกษาถึงเรื่องสิทธิและเสรีภาพ จำเป็นที่จะต้องนำแนวความคิดของประเทศตะวันตกอันเป็นต้นกำเนิดของแนวความคิดประชาธิปไตยมาอ้างอิงเพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งประเทศไทย นำมาใช้เป็นรูปแบบการปกครองประเทศ สิทธิเสรีภาพที่นำมากล่าวถึงนี้ ก็จะมา

เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดทางอาญาเท่านั้น ประกอบกับการวิเคราะห์ (unit of analysis) กระบวนการสอบสวนคดีอาญาของไทยในช่วงปัจจุบัน และมีขอบเขตการศึกษาอยู่ที่การสอบสวนคดีอาญาในหน้าที่ของตำรวจเท่านั้น แม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองมีอำนาจทำการสอบสวนได้ในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากกรุงเทพมหานครก็ตาม⁵ แต่ในทางปฏิบัติคดีอาญาที่เกิดขึ้นจะทำการสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนของตำรวจเกือบทั้งหมด การศึกษาครั้งนี้ก็จะจำกัดการศึกษาอยู่เพียงขั้นตอนการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาลเท่านั้น ไม่ก้าวเลยไปยังขั้นตอนของส่วนอื่น ๆ โดยทำการศึกษาในเรื่องการปฏิบัติงาน การดำเนินการทั้งหลายอื่น รวมทั้งปัญหา ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคในการปฏิบัติงานสอบสวน ของพนักงานสอบสวนระดับรองสารวัตรสอบสวน เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติและรับผิดชอบการสอบสวน อันส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาโดยตรง

และในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่เท่านั้น จะไม่ศึกษาล่วงไปถึงผู้ต้องหาซึ่งมีกฎหมายบัญญัติให้เป็นอย่างอื่น เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน และคดีที่ผู้ต้องหาเป็นทหาร ซึ่งต้องพิจารณาคดีในศาลทหาร และจะมุ่งเน้นศึกษาสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในขั้นตอนการดำเนินการของพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม โดยจะไม่ศึกษาล่วงไปถึงการพิจารณาคดีในชั้นพนักงานอัยการ และศาล

ขั้นตอนการนำเสนองานวิจัย

การศึกษาเรื่องสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในกระบวนการสอบสวนนั้น หากพิจารณาในมิติของวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วก็จะเรียกว่าเป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) คือ จะเป็นการศึกษาที่มุ่งเพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสอบสวนคดีอาญาในประเทศไทย ปัจจุบันได้ให้สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาอย่างไรบ้าง มิได้มุ่งที่จะแสวงหาคำอธิบายว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิทธิและเสรีภาพนั้น เกิดขึ้นอย่างไร และหากกล่าวถึงมิติในด้านความลึก การศึกษาครั้งนี้ก็อาจเรียกว่าเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative research) ทั้งนี้เพราะการศึกษาถึงกระบวนการสอบสวนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้น เป็นประเด็นที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม การให้ข้อมูลในเชิงลึก การเข้าถึงข้อมูลที่มีความหลากหลายและครอบคลุม เป็นการตีแผ่ให้เห็นแง่มุมหลาย ๆ ด้านของกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ผู้ต้องหาไม่ได้รับความคุ้มครองในเรื่อง

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 18.

สิทธิและเสรีภาพเท่าที่ควร อันเป็นผลมาจากกระบวนการสอบสวน อันได้แก่ ปัญหาข้อ ขัดข้อง หรืออุปสรรคในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน อาทิเช่น ปัญหาที่เกิดจากการขาดความพร้อมในด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงาน ความรู้ความสามารถของพนักงานสอบสวน งบประมาณสนับสนุนจากราชการ เป็นต้น และปัญหาที่เกิดจากประชาชนเองยังขาดความรู้ความ เข้าใจในสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนหน้าที่ตามกฎหมายของตน ที่พึงปฏิบัติ

1. การสร้างกรอบแนวความคิด

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้น ค่อนข้างที่จะเป็นนามธรรม และยังขาดความชัดเจนอยู่มาก การศึกษาจึงจำเป็นต้องสร้างและกำหนดกรอบแนวความคิดให้ชัดเจนเสียก่อน โดยจะใช้แนวความคิดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิและเสรีภาพจากทฤษฎีการเมืองตะวันตกในยุคใหม่ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลอย่างสูงในปัจจุบัน รวมทั้งใช้กรอบแนวความคิดและทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย เช่น เรื่องของระบบยุติธรรมทางอาญา การบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อสำรวจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและสร้างเป็นกรอบแนวความคิดแล้ว ก็จะได้ตัวแปรที่เกี่ยวข้องครอบคลุมประเด็นที่จะศึกษา ใช้เป็นกรอบแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากสภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในกระบวนการสอบสวน ซึ่งโดยทั่วไปยังเห็นว่าไม่ได้รับความคุ้มครองในเรื่องสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวเท่าที่ควร ซึ่งให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการสอบสวน ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา โดยมีวิธีการและขั้นตอน ดังนี้

2.1 การวิจัยเอกสาร (documentary research) เพื่อเก็บข้อมูลในเรื่อง

-สิทธิและเสรีภาพ โดยวิเคราะห์และตีความกรอบแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ และแนวความคิดเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ของนักทฤษฎีและนักวิชาการต่าง ๆ จากหนังสือ ตำรา และวารสารต่าง ๆ เป็นต้น

-โครงสร้างของการสอบสวนในประเทศไทย ซึ่งได้จากกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เป็นต้น

2.2 การออกแบบสอบถาม

เพื่อเก็บข้อมูลจาก พนักงานสอบสวนในระดับรองสารวัตรสอบสวน ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติและรับผิดชอบงานสอบสวนโดยตรง โดยคัดเลือกพนักงานสอบสวนมาจากการสุ่มตัวอย่างพนักงานสอบสวน ในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล จำนวนทั้งสิ้น 9 กองบังคับการ

2.3 การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview)

เพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึกของข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากพนักงานสอบสวนในระดับสารวัตรสอบสวนบางท่าน ซึ่งสุ่มตัวอย่างมาจากสถานีตำรวจในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล ทั้ง 9 กองบังคับการ รวมทั้งสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้บังคับบัญชาระดับสูงที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสอบสวน

อนึ่ง บางกรณีสำหรับการสัมภาษณ์ในเชิงลึก เพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่อตัวผู้ถูกสัมภาษณ์ และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ในการสัมภาษณ์ผู้เขียนขอปกปิดนามของผู้ถูกสัมภาษณ์ และชื่อสถานีตำรวจที่ไปสัมภาษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่อาจพาดพิงและทำให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น โดยจะขอเข้าไปอ้างอิงที่มาของข้อมูลรวมกัน ในรายการอ้างอิงท้ายเล่มแทน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อที่จะได้ทราบว่า สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในปัจจุบันอยู่ในระดับใด สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ในระบอบประชาธิปไตย และกฎหมายรัฐธรรมนูญ อย่างไร
2. ปัญหา ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคในกระบวนการสอบสวน ของพนักงานสอบสวน ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือไม่ อย่างไร
3. เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน ให้ผู้ต้องหาได้รับการคุ้มครองในเรื่องสิทธิและเสรีภาพ อย่างเหมาะสม
4. เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข ออกกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ แบบแผน การปฏิบัติต่าง ๆ ในกระบวนการสอบสวน ทำให้ผู้ต้องหาได้รับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างเหมาะสม และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างจริงจัง เป็นรูปธรรม

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การสอบสวน หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ได้ปฏิบัติไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งพนักงาน

สอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องโทษ"⁶

พนักงานสอบสวน หมายความว่า "เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจ และหน้าที่ทำการสอบสวน"⁷

"พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง แต่ถ้าเป็นคดีความผิดต่อส่วนตัว ห้ามมิให้ทำการสอบสวน เว้นแต่จะมีคำร้องทุกข์ตามระเบียบ"⁸

"ในจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ปลัดอำเภอ และข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้

สำหรับในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ให้ข้าราชการตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นนายร้อยตำรวจตรีหรือเทียบเท่า นายร้อยตำรวจตรีขึ้นไป มีอำนาจสอบสวนความผิดอาญาซึ่งได้เกิด หรืออ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตนได้ ..."⁹

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หมายความว่า "เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจ และหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้รวมทั้งพัสดิ เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมืองและเจ้าพนักงานอื่น ๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปราม"¹⁰

เด็ก หมายความว่า บุคคลอายุเกินกว่า 7 ปี บริบูรณ์ แต่ยังไม่เกินกว่า 14 ปี บริบูรณ์

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2(11) .

⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(6).

⁸ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 121.

⁹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 18.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(16).

เยาวชน หมายความว่าถึง บุคคลอายุเกินกว่า 14 ปี แต่ยังไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์ แต่ไม่หมายถึง บุคคลบรรลุนิติภาวะโดยการสมรส

ผู้ใหญ่ หมายความว่าถึง บุคคลอายุ 18 ปีบริบูรณ์แล้ว

ผู้ต้องหา หมายความว่าถึง บุคคลผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล¹¹ (ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 64 ได้กำหนดให้บุคคลผู้เป็น ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ พนักงานส่วนท้องถิ่น และพนักงานหรือลูกจ้างของ องค์การของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตาม รัฐธรรมนูญเช่นเดียวกันนี้ด้วย)¹²

ในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเฉพาะในส่วนของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งหมายความว่า ถึงบุคคลอายุ 18 ปีบริบูรณ์แล้วเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก และเยาวชน ซึ่งมีกฎหมาย บัญญัติให้เป็นอย่างอื่น มีวิธีการปฏิบัติเป็นการเฉพาะ และผู้ต้องหาที่เป็นทหาร ซึ่งจะต้องพิจารณา คดีในศาลทหาร

คำร้องทุกข์ หมายความว่าถึง การที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่ามีผู้กระทำความผิดเกิดขึ้น จะรู้ตัวผู้กระทำความผิด หรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และการกล่าวหาเช่นนั้น ได้กล่าวหาโดยมี เจตนาจะให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ¹³

คำกล่าวโทษ หมายความว่าถึง การที่บุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ผู้เสียหาย ได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่า มีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น¹⁴

ผู้เสียหาย หมายความว่าถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐาน หนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ทาตรา 4,5 และ 6¹⁵

¹¹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(2).

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 64.

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2(7).

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(8).

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(4).

จำเลย หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด¹⁶

หมายอาญา หมายความว่า หนังสือบอกการซึ่งออกตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการจับ ชัง จำคุก หรือปล่อยผู้ต้องหา จำเลยหรือนักโทษ หรือให้ทำการค้น รวมทั้งสำเนาหมายเช่นนี้อื่นได้รับรองว่าถูกต้อง และคำบอกกล่าวทางโทรเลขว่าได้ ออกหมายจับแล้วดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 77¹⁷

ควบคุม หมายความว่า ถึง การคุม หรือกักขังผู้ถูกจับ โดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ในระหว่างสืบสวนและสอบสวน¹⁸

ชัง หมายความว่า ถึง การกักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล¹⁹

ที่รื้อฐาน หมายความว่า ที่ต่าง ๆ ซึ่งมีใช้สาธารณสถาน ดังบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา²⁰

บันทึก หมายความว่า หนังสือใดที่พนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจจัดไว้เป็นหลักฐานในการสอบสวนความผิดอาญา รวมทั้งบันทึกคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษด้วย²¹

ศาล หมายความว่า ศาลยุติธรรม หรือผู้พิพากษาซึ่งมีอำนาจทำการอันเกี่ยวกับคดีอาญา²²

พนักงานอัยการ หมายความว่า เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในกรมอัยการ หรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นก็ได้²³

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(3).

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(9).

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(21).

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(22).

²⁰ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(13).

²¹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(20).

²² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(1).

²³ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 2(5).